

Ratko PERIĆ

EKUMENIZAM KATOLIČKE CRKVE*

Sažetak

Drugim vatikanskim koncilom Katolička je Crkva ušla u kršćansko ekumensko gibanje slijedeći svoja vlastita načela o Crkvi, jednoj i jedincatoj, priznajući postojanje elemenata vječnoga spasenja i u drugim Crkvama i kršćanskim zajednicama i prihvaćajući dijalog kao jedinu metodu istinskog ekumenizma.

U drugom dijelu autor ukratko predstavlja devet ekumenskih simpozija triju Teoloških fakulteta (Ljubljana, Zagreb, Beograd), koji su održani između 1974. i 1990. na prostoru bivše Jugoslavije. Može se konstatirati da su se sugovornici spomenutoga teritorija osjećali više jedni pokraj drugih nego jedni s drugima.

U trećem su dijelu nabrojene plenarne sjednice Mješovite međunarodne komisije za teološki dijalog između Katoličke Crkve i Pravoslavnih Crkava, održane u razdoblju između 1980. i 2000. god.

Na kraju: ekumenizam nije nikakav unitarizam, ali ni povijesni unijatizam, nego kršćanski imperativ da istinujemo u Kristovoj ljubavi i ljubimo ne riječju i jezikom nego djelom i istinom, koja je jedina kadra osloboditi nas i ujediniti po Božjoj volji.

Katolička Crkva, zaključivši 1965. godine Drugi vatikanski koncil, na kojem su donesena temeljna načela ekumenizma, službeno je ušla u svekršćansko gibanje sa svom pripremljenošću ozbiljne poticateljice i odgovorne promicateljice dijaloga kao metode jedinstva među kršćanima i kršćanskim zajednicama.

I. Katolička načela ekumenizma

Sve do 1963. godine u pripremnim nacrtima koncilskoga Dekreta o ekumenizmu stajao je naslov: "Načela katoličkog ekumenizma". Jedan od

* Predavanje održano na Ekumenskom kolokviju "Katolici i pravoslavci" 25. studenoga 2000. na Vrhbosanskoj katoličkoj teologiji. - *Napomena urednika.*

koncilskih otaca predložio je da se malo premjeste riječi i formulira: "Katolička načela ekumenizma". U izvornom latinskom tekstu bila je posrijedi zamjena samo jednoga slova.¹ Obrazloženje: radi se o jednom jedinstvenom ekumenizmu kao kršćanskom pokretu kojemu pojedine kršćanske zajednice, crkvena zajedništva i Crkve pristupaju prema svojim vlastitim načelima. Jedan premještaj slova unio bi dosta svjetla u ekumenske labirinte. To je i usvojeno te je prva glava *Unitatis redintegratio* tako i naslovljena: "Katolička načela ekumenizma". Pod tom glavom nalaze se tri broja (*UR*, 2-4) koja bi odgovarala trima temeljnim katoličkim načelima, odnosno trima grozdovima teoloških načela, a to su:

I.1. Jedinstvo i jedincatost Crkve

Otac je nebeski naumio i poslao svoga Jedinorođenoga Sina, Vječnu Riječ i Mudrost, na svijet da snagom Duha Svetoga čovjekom postane iz Djevice Marije i čovječanstvo od grijeha, smrti i pakla oslobodi. Sin je na Posljednjoj večeri ustanovio čudesan sakrament Euharistije, kojim se jedinstvo Božjega naroda, Crkve, i naznačuje i ostvaruje. Nakon što je Krist bio uzdignut na križ, umro, stekao uskrsnu pobjedu i uzašao u nebesku slavu, poslan je Duh Sveti, Vječna Ljubav Oca i Sina, koji je počelo jedinstva Crkve.

Kao što postoji jedan jedincati Gospodin, Isus Krist, tako postoji i jedna jedincata Crkva njegova. Krist je Zboru Dvanaestorice povjerio trostruku zadaću: poučavanja, posvećivanja i upravljanja. A među Dvanaesticom posebno je Petru povjerio sve svoje vjerne da ih u vjeri utvrđuje i u savršenu jedinstvu napasa. Ta Crkva Kristova u svoj svojoj punini, cjelini i savršenu jedinstvu ima kao vidljivu glavu Zbor apostola *cum Petro* i *sub Petro*, koji izlaže Božje riječi, dijeli svete sakramente i ravna pukom Božjim. Ta jedna i jedincata Crkva Kristova subsistira ili podstoji u Katoličkoj Crkvi.² Jednako tako vjerujemo da jedinstvo, koje je Krist htio, neizgubivo subsistira ili podstoji u Katoličkoj Crkvi.³ To je tako u nauci i u načelu. A drugi je iznos sama praksa koliko svaki pojedini član konkretno izgrađuje tu Katoličku Crkvu i vjernošću joj omogućuje rast u sve većem jedinstvu.

1 Bio je to C. Morcillo, nadbiskup iz Zaragoze. Vidi u: *Komentari Drugog vatikanskog sabora, Dekret o ekumenizmu*, Zagreb, 1987., str. 35. Najprije je stajalo: "De oecumenismi catholici principiis." Zatim je zamijenjeno u: "De catholicis oecumenismi principiis."

2 Konstitucija *Lumen gentium*, 8.

3 Dekret *Unitatis redintegratio*, 3.

I.2. Odnosi rastavljene braće s Kristovom Crkvom

Punina Crkve i elementi Crkve. Tehnički teološki pojam "subsistira u" hrvatski prevoditelji različito i slično prevode: "nalazi se u",⁴ "postoji",⁵ "podstoji",⁶ "opstoji",⁷ ostvaruje se. A najtočnije je protumačen u nedavnoj Izjavi Kongregacije za nauk vjere, *Dominus Iesus*, od 6. kolovoza 2000., koja se poziva na koncilsku upotrebu i na kasnija razjašnjenja toga izričaja. Tu čitamo: "Ova Crkva, ustanovljena i uređena na ovom svijetu kao društvo, nalazi se (*subsistit in*) u Katoličkoj Crkvi, kojom upravljaju nasljednik sv. Petra i biskupi sjedinjeni s njime."⁸ U tekstu se nadalje podsjeća na prethodno koncilsko i papinsko učenje: "Izrazom '*subsistit in*', II. vatikanski koncil htio je uskladiti dvije doktrinarne tvrdnje: s jedne strane da Crkva Kristova, unatoč podjelama kršćana, nastavlja postojati potpuno samo u Katoličkoj Crkvi, a s druge strane, ističe "postojanje brojnih elemenata posvećenja i istine izvan njezinih granica",⁹ odnosno "u Crkvama i crkvenim zajednicama koje još nisu u potpunu zajedništvu s Katoličkom Crkvom".¹⁰ Stoga *Dominus Iesus* odbija teološke objasnitelje, kao protivne autentičnu značenju koncilskoga pojmovlja, koji "iz formule *subsistit in* izvlače tezu po kojoj bi jedincata Crkva Kristova mogla također subsistirati u nekatoličkim Crkvama i crkvenim zajednicama". Koncil je, naprotiv, izabrao riječ "*subsistit*" upravo da razjasni da postoji samo jedna "podstojnost" ili "subsistencija" prave Crkve, dok izvan njezina vidljiva okvira postoje "elementi Crkve", koji - jer su elementi same Crkve Kristove - "teže i vode prema Katoličkoj Crkvi".¹¹ Još je prije toga, 1973. godine, ista Kongregacija jasno izjavila da vjernici nemaju pravo "zamišljati kao da Kristova Crkva nije ništa drugo nego nekakav zbroj - razdijeljen doduše, ali još na neki način jedan - Crkava i crkvenih zajednica", niti im je slobodno držati "da Kristova Crkva danas

4 *Dokumenti Drugog vatikanskog koncila*, Zagreb, 1970., *Lumen gentium*, 8.

5 *Komentari dokumenata Drugog vatikanskog sabora*, Dogmatska konstitucija *Lumen gentium*, sv. III., str. 170., bilj. 5, prevoditelj R. Brajčić obrazlaže pojam "podstojati".

6 *Komentari dokumenata Drugog vatikanskog sabora*, Dekret *Unitatis redintegratio*, sv. V., str. 65. i 170.

7 KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *I. Otajstvo Crkve, II. Otajstvo Sina Božjega*, Zagreb, 1973., Kršćanska sadašnjost (KS), Dokumenti 41, br. 1, str. 8.

8 *Lumen gentium*, 8.

9 *Unitatis redintegratio*, 3; *Lumen gentium*, 15; Enciklika *Ut unum sint*, od 25. svibnja 1995., br. 13, u: *Enchiridion Vaticanum* (EV), 14, br. 2691; hrvatski prijevod KS, Dokumenti 104.

10 Izjava *Dominus Iesus*, 16.

11 KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Bilješka na knjigu: "Crkva: karizma i moć" o. Leonarda Boffa*, od 11. ožujka 1985., u: EV, 9, br. 1426; *Dominus Iesus*, br. 16, bilj. 56.

već nigdje istinski ne postoji, tako da bi je trebalo smatrati samo ciljem što ga moraju tražiti sve Crkve i zajednice".¹² Suprotno takvoj zabludi, "elementi ove već ostvarene Crkve postoje, povezani u svojoj punini, u Crkvi Katoličkoj, a, bez takve punine, u drugim zajednicama".¹³

Tako konkretno, prema nauci Katoličke Crkve: oni koji su valjano primili krst, koji imaju valjanu Euharistiju i valjan episkopat, po neprekinutu apostolskom nasljedstvu, njima pripada naslov Crkve, iako, zbog nedostatka zajedništva s Petrovim nasljednikom, nemaju potpuno zajedništvo s Katoličkom Crkvom. Takve su Istočne nepravoslavne Crkve¹⁴ - u povijesti teologije nazivane monofizitskima i nestorijanskima - kao i Istočne Pravoslavne Crkve koje su u kanonskom zajedništvu s ekumenskim patrijarhom carigradskim.¹⁵

Na Zapadu je takva Starokatolička Crkva, nastala kao posljedica neprihvatanje dogma o Papinu prvenstvu (*primatus*) i nezabludivosti (*infallibilitas*), definiranih na Prvome vatikanskom koncilu (1869.-1870.).

Oni kršćani koji su primili krst, a zbog prekida apostolskoga nasljedstva nemaju valjanih sakramenata, u prvom redu Euharistije i episkopata, nalaze se u nekom, iako ne savršenom, zajedništvu s Katoličkom Crkvom. Njima ne pridajemo naslov "Crkve", nego ih nazivamo "crkvenim zajednicama". Takve su na primjer zajednice: anglikanaca, evangelika, kalvinaca, baptista, metodista, pentekostalaca...¹⁶ A oni koji se pozivaju na Krista, a nemaju ni valjana Kristova krštenja ili je sumnjivo podijeljeno, kao što su mormoni, Jehovini svjedoci, njima ne pripada ni naziv "crkvena" zajednica, pogotovo što neki, kao ovi posljednji, smatraju Crkvu "đavolskim izrodnom".¹⁷

Sestrinske Crkve. U posljednje vrijeme, počevši od Drugoga vatikanskoga koncila, u crkvenim dokumentima, pa i u onima koji nose

12 KONGREGACIJA ZA NAUK VJERE, *Izjava *Mysterium Ecclesiae**, od 24. lipnja 1973., br. 1, u: EV, 4, br. 2566. hrvatski prijevod KS, Dokumenti 41.

13 *Ut unum sint*, 14; EV, 14, br. 2692.

14 J. KOLARIĆ, *Istočni kršćani*, Zagreb, 1982.

15 N. WYRWOLL, *Orthodoxia 1999-2000*, Regensburg, 1998. To je svojevrsan šematizam uopće istočnoga pravoslavlja. Pod pojmom pravoslavnih Crkava misli se u prvom redu na one Crkve koje su u liturgijskom i kanonskom zajedništvu s Carigradskim ekumenskim patrijarhatom. To su stari patrijarhatski: aleksandrijski, jeruzalemski i antiohijski; zatim bugarski, gruzijski, rumunjski, ruski, srpski; konačno Crkve: ciparska, češka, finska, grčka, japanska, poljska, ukrajinska. Danas ima takvih pravoslavnih Crkava u pojedinim narodima, koje su se proglasile autonomnima ili autokefalnima ili patrijarhatima, ali još nisu zadobile kanonskoga tomusa zajedništva s Ekumenskim patrijarhatom.

16 J. KOLARIĆ, *Kršćani na drugi način*, Zagreb, 1976.

17 *Ondje*, str. 179.

učiteljski pečat i potpis, nerijetko se upotrebljava izraz "sestrinske Crkve". U teološkom dijalogu i literaturi taj se pojam stao rabiti neprosudbeno, shvaćajući pod tim odnos između Katoličke Crkve i partikularnih Pravoslavnih Crkava. Ili još začudnije: odnos između Katoličke Crkve i Anglikanskoga zajedništva, odnosno između Katoličke Crkve i crkvenih zajednica, kojima ne pripada naslov ni Crkve. Tako se uobičajilo govoriti: teologija ili ekleziologija sestrinskih Crkava. Na to je nedavno, 30. lipnja ove godine, auktoritativno, tj. uz odobrenje Svetog Oca reagirala Kongregacija za nauk vjere, u pismu predsjednicima Biskupskih konferencija, s *Notom* o izrazu "Sestrinske Crkve" (*Ecclesiae sorores*). Kongregacija poziva katoličke biskupe i teologe, posebno ekumenske dijalogante, da ne upadaju u dvoznačnosti nego da se pridržavaju ispravna izvorna pojmovnika, koji je vlastit učiteljskim dokumentima.

Gledano povijesno, izraz "sestrinske Crkve" - navodi spomenuta *Nota* - ne nalazi se u Novom zavjetu. Ali pozdravne riječi na svršetku 2 Iv 13: "Pozdravljaju te djeca tvoje izabrane sestre", gdje jedna partikularna Crkva samu sebe naziva "sestrom" u odnosu na drugu "izabranu sestru", može odražavati takvu svijest sestrinstva.

Od 5. stoljeća nadalje pojavila se teorija pentarhije, prema kojoj se na čelu Crkve nalaze petorica patrijarha (rimski, carigradski, jeruzalemski, aleksandrijski i antiohijski), među kojima rimskomu pripada prvo mjesto časti, a pet patrijarhalnih Crkava uzajamno se nazivaju patrijarhalnim sestrama. Međutim, rimski Papa nikada nije prihvatio tu teoriju, niti se na Zapadu razvila struktura patrijarhata koja je inače karakteristična za kršćanski Istok.

Razilaženja između Rima i Carigrada dovela su čak do uzajamna izopćenja, koja - kako se općenito smatra - ne pogađaju same Crkve, nego osobe, a visjela su među nama punih 911 godina, od 1054. do 1965.

U 12. stoljeću, kada se u korespondenciji s Istokom Crkva sa sjedištem u Rimu predstavljala i potpisivala "majkom i učiteljicom", neki su pravoslavni hijerarzi prosvjedovali naznačujući da je Rimski Crkva samo prva među "sestrama", istoga dostojanstva s drugima.

Ekumenski patrijarh Atenagora I. u novije je doba prvi upotrijebio i češće opetovao izraz "sestrinske Crkve" u svojim pismima papi Ivanu XXIII. izražavajući želju da što prije dođe do jedinstva među "sestrinskim Crkvama".

Drugi vatikanski koncil, 1964. godine, upotrebljava pojam sestrinskih Crkava da označi odnose između partikularnih Crkava, u kontekstu pravoslavlja: "Na Istoku cvjeta više posebnih ili mjesnih Crkava, među kojima prvo mjesto pripada patrijarškim Crkvama, od kojih se mnoge mogu podičiti da su potekle od samih apostola. Otuda je u istočnjaka prevladavala

i prevladava briga i nastojanje da se sačuvaju one bratske veze zajedništva vjere i ljubavi koje imaju važiti među mjesnim Crkvama kao među sestrama."¹⁸

U papinskim dokumentima prvi je upotrijebio izraz Pavao VI. 1967. u pismu ekumenskom patrijarhu Atenagori: "Sada, poslije duga razdoblja uzajamne podjele i nerazumijevanja, Gospodin nam, unatoč poteškoćama koje su u prošlosti nastajale među nama, daje mogućnost da se prepoznamo kao sestrinske Crkve."¹⁹ Papa Ivan Pavao II. češće rabi taj pojam. Navodimo samo njegove dvije enciklike. U *Slavorum Apostoli*, 1985., kaže da su sv. Ćiril i Metodije "za nas uzori i ujedno zaštitnici u ekumenskom nastojanju sestrinskih Crkava Istoka i Zapada, da s pomoću dijaloga i molitve pronademo vidljivo jedinstvo u savršenu i potpunu zajedništvu."²⁰ Deset godina kasnije, u enciklici *Ut unum sint*, spominje: "Nedavno je Mješovita međunarodna komisija napravila značajan korak u osjetljivom pitanju metode koju valja slijediti u traženju punog zajedništva između Katoličke Crkve i Pravoslavne Crkve, što je često pogoršavalo odnose između katolika i pravoslavaca. Ona je postavila doktrinarne osnove za pozitivno rješavanje problema, koje se temelji na doktrini o sestrinskim Crkvama."²¹

Nedavna izjava *Dominus Iesus* jasno kaže i nalaže da se izraz u vlastitom smislu riječi upotrebljava za odnose među partikularnim Crkvama ili među skupinama takvih Crkava kao što su patrijarhati i metropolije. "Mora uvijek biti jasno da, iako se izraz *sestrinske Crkve* upotrebljava u ovom pravom smislu, opća Crkva jedna, sveta, katolička i apostolska nije sestra nego *majka* svih partikularnih Crkava."²² To znači da se može reći da je Rimski biskup, iako je rimska biskupija, sestra carigradske biskupije. Ali se ne može reći da je Katolička Crkva kao cjelina, subsistencija Kristove Crkve, sestra carigradskog patrijarhata ili bilo koje partikularne pravoslavne Crkve ili svih pravoslavnih Crkava zajedno. Nije to jezični kamenac, nego temeljni kamen istine katoličke vjere o jedincatosti Crkve Kristove, ostvarene u Katoličkoj Crkvi.

18 *Unitatis redintegratio*, 14.

19 Pismo pape Pavla VI. ekumenskom patrijarhu Atenagori I., *Anno ineunte*, od 25. srpnja 1967; EV, 2, br. 1516.

20 Enciklika *Slavorum Apostoli*, od 2. lipnja 1985., br. 27; EV, 9, br. 1605.

21 *Ut unum sint*, br. 60; EV, 14, br. 2786. Hrvatski prevoditelj rabi izraz "Katolička i Pravoslavna Crkva", što nije ni izvorno ni teološki uobičajeno. Izvorno je također riječ o "doktrini" a ne o "misli" sestrinskih Crkava: *Ut unum sint*, Zagreb, 1995., br. 60, Dokumenti 104, str. 71.

22 *Dominus Iesus*, 10.

1.3. Dijalog kao metoda ekumenizma

Dekret *Unitatis redintegratio* usvojio je osnovno dijaloško načelo, koje je još 1949. postavio Sveti Oficij, današnja Kongregacija za nauk vjere, u Uputi o ekumenskom gibanju: *par cum pari agat*, tj. na ravnopravnoj podlozi i nozi. Dijalog služi upoznavanju duha u rastavljene braće. To proučavanje treba biti istinoljubivo i dobrohotno. Posebno su katolički sugovornici pozvani da budu teološki ustručeni u dogmatskoj nauci, u crkvenoj povijesti, u duhovnom i bogoštovnom životu, u religioznoj psihologiji i kulturi, koja je svojstvena odijeljenoj braći. "Da se to postigne mnogo pomažu zajednički skupovi za raspravljanje poglavito teoloških pitanja, na kojima će svi nastupati na ravnoj nozi - *par cum pari agat* - samo neka su oni koji pod nadzorom biskupa na tim skupovima sudjeluju istinski stručnjaci."²³

Taj se paritet ili jednakost, kao pretpostavka ne samo ekumenskoga dijaloga među kršćanima, nego svakoga evangelizacijskog pothvata i poslanja u svijetu, odnosi na subjektivno osobno dostojanstvo a ne na objektivne doktrinarne sadržaje. Autentičan dijalog apsolutno Da, ali Ne ona vrsta dijaloga koji se u modernim vremenima počeo shvaćati kao proces u kojem se na istu ravninu stavljaju vlastite vjerske istine s drugim deficitarnim sadržajima i uvjerenjima ili čak praznovjerkama, da bi se sve svelo na razmjenu tih stavova, sa svrhom da se dostigne stupanj suradnje i integracije među različitim religioznim sustavima i poimanjima. Crkva poštuje slobodu ljudsku, ali se osjeća pozvanom i poslanom da toj ljudskoj slobodi ponudi Kristovu istinu, i to punu istinu o vječnom spasenju.²⁴

Sudionici u kršćanskom ekumenskom dijalogu sigurno subjektivno mogu doći do dubljih spoznaja i svoje i druge zajednice, ali to ne znači da se u objektivnoj nauci nešto bitno promijenilo. Dijalog služi takvu cilju. Tako će se moći ustanoviti da je kršćansko jedinstvo, radi kojega se razgovara, mnogo više staro, već ostvareno u drevnoj prošlosti, negoli novo, koje bi trebalo tek napipavati u nedoglednoj budućnosti.

2. Domaći ekumenski dijalog

U proljeće 1974. katolički su biskupi izdali "Pastirski poziv na oživljavanje ekumenskog duha i nastojanja",²⁵ koji se nakon Koncila bio donekle zavatio i u časopisima i u konkretnim gestama, a onda se stao trnuti.

²³ *Unitatis redintegratio*, 9.

²⁴ *Dominus Iesus*, 22.

²⁵ Hrvatski prijevod KS, Dokumenti 42.

Dijalog među teolozima. U razdoblju od sedamdesetih do devedesetih - oko dvadeset i pet godina - na ovim našim križanjima, u granicama bivše Jugoslavije, vodio se teološki dijalog uglavnom između profesora triju teoloških fakulteta: katoličkoga ljubljanskoga i zagrebačkoga te pravoslavnoga beogradskoga. Smjenjivala su se mjesta u kojima su predstavnici triju spomenutih kršćanskih fakulteta u dvogodišnjem razmaku upriličavali ekumenske susrete o zajedničkim temama kao što su sakramenti, evangelizacija, Isus Krist, Duh Sveti, Crkva, duhovnost, da bi se zatim prešlo na specifične kršćanske i božanske vrednote kao što su Euharistija, krštenje.

Usput budi rečeno, ni tadašnje državne vlasti nisu mogle s antipatijom pratiti takve ekumenske susrete, jer su u njima gledale izvanjski potporanj za svoj jugoslavenski unitarizam.

U jesen 1974. godine Teološki fakultet u Ljubljani sazvao je *Prvi* ekumenski simpozij na temu: "Pastoralni problemi kršćana u Jugoslaviji u odnosu na sakramente, posebno na Euharistiju." Počelo se od sakramenta koji su nam zajednički, s posebnim osvrtom na onaj s najvećim dostojanstvom i s najvećom simbolikom jedinstva, Euharistijom. Radovi su simpozija objavljeni u jednom svesku.²⁶ Dvije godine kasnije, 1976. zagrebački Bogoslovni fakultet organizirao je u Lovranu *Drugi* simpozij na kojem je raspravljana tema: "Evangelizacija u našem vremenu i prostoru" s četirima temeljnim predavanjima. Iako su ovo tradicionalne kršćanske zemlje, komunističko-ateistički režim ostavio je duboke tragove u njima, zato se evangelizacija ukazuje kao neizostavan pothvat. Na ovom se skupu tražilo i odobrilo da se simpoziji ograniče na tri spomenuta fakulteta kao organizatore ekumenskih teoloških dijaloga. Konferencije su objelodanjene u zborniku.²⁷

Beogradski Bogoslovni fakultet bio je domaćin *Trećega* simpozija 1978. u Arandelovcu, gdje se raspravljalo o "Crkvi u suvremenom svijetu". Birane su se teme izoštravale i pogađale srž našega kršćanstva u konkretnim prilikama. I ta su predavanja ugledala svjetlo dana u zasebnoj knjizi.²⁸

Na *Četvrtom* ekumenskom susretu, 1980. u Ljubljani, predavanja su se koncentrirala na inače široku problematiku: "Duhovni život na našem tlu." Proučavao se duhovni profil vjernika, katolika i pravoslavaca, u povijesti i sadašnjosti, u pojedinim narodima. Tu se već odstupilo od zbornika, ali su tri glavna predavanja otiskana u jednome zagrebačkom katoličkom mjesečniku.²⁹

26 Ekumenski zbornik 1974., *V edinosti*, Ljubljana-Maribor, 1974.

27 *Evangelizacija u našem prostoru i vremenu*, priredio A. Rebić, Zagreb, 1977.

28 *Crkva u savremenom svetu*, priredio Č. Drašković, Beograd, 1979.

29 T. J. ŠAGI BUNIĆ, *Kakvi su Hrvati katolici?*, u: *Kana*, 10/1980., str. 8-17; J. RAJHMAN, *Duhovnost na slovenskom tlu*, u: *Kana*, 11/1980., str. 8-13 i 43; A. JEVTIĆ,

Sudionike *Petoga* teološkog skupa ugostio je Katolički bogoslovni fakultet u Zagrebu, 1982. Obradena je tema: "Isus Krist jedini Spasitelj svijeta - navještaj spasenja danas." Radovi su objavljeni pod sličnim naslovom u zasebnu zborniku.³⁰

U režiji Teološkoga fakulteta iz Beograda održan je *Šesti* ekumenski sastanak u Studenici u Srbiji, 1984. U predavanjima je rasvijetljena tematika: "Vrijeme Duha Svetoga - vrijeme Crkve." Nije nam poznato da su konferencije objavljene u jednome svesku, osim u sažetku.³¹

Sedmi međufakultetski simpozij priredio je u Stični u Sloveniji, 1986. ljubljanski Teološki fakultet. Ekumenski se razgovor vodio o "Misteriju Crkve i službama u Crkvi". Nekoliko je predavanja objavljeno u posebnu zborniku.³²

"Euharistija u vjeri i životu Crkve" bila je na dnevnom redu *Osmoga* simpozija, koji je zagrebački Bogoslovni fakultet vodio u Đakovu, 1988. U predavanjima se tema produbljivala, a u diskusijama dolazile su do izražaja i neke neočekivane izreke i razlike. Na primjer, poneki je pravoslavni teolog spočitnuo katolicima "osmi sakramenat slepe vere", misleći time na papinstvo i pokazujući da mu je u katolika nejasni pojmovi i vjere i sakramenta i papinstva. A kad je jedan katolički teolog postavio izravno pitanje tom istom pravoslavnom teologu, prihvaća li on katoličku Euharistiju kao autentičnu i valjanu, uskratio je odgovor.³³ Neka su predavanja s toga simpozija objavljena, ali ne ujedno.³⁴

Deveti međufakultetski ekumenski sastanak, koji je 1990. priredio beogradski Bogoslovni fakultet, nije bio samo posljednji u tom nizu redovitih skupova, nego na njemu nisu sudjelovali profesori zagrebačkoga Bogoslovnog fakulteta, koji su zbog sve očitije agresije na Hrvatsku, i priopćenja nekih pravoslavnih episkopa i svećenika, zatražili da se simpozij odgodi. Susret se ipak održao u Vrdniku u Fruškoj Gori u skraćenoj verziji slovenskih i srpskih sudionika.³⁵ A onda je zahuktao rat u kojem je

Osnovne karakteristike duhovnog života kod pravoslavnih Srba, u: *Kana*, 1/1981., str. 20-23; 2/1981., str. 8-14.

30 *Isus Krist jedini Spasitelj svijeta*, priredili: B. Duda, J. Fućak, A. Rebić i V. Zagorac, Zagreb, 1984.

31 AKSA, 40/1984., Prilog, str. 1-6. Vidi predavanje A. JEVTIĆA, *Pravoslavno bogoslovlje o Svetom Duhu*, u: *Duhovnost pravoslavlja*, Beograd, 1990., str. 5-22.

32 *Skrivnost Crkve in službe v Cerkví*, uredio A. Štrukelj, Ljubljana, 1986.

33 R. PERIĆ, *Ekumenske nade i tjeskobe*, Mostar, 1993., str. 209.

34 Vidi: R. PERIĆ, *Euharistija u dosadašnjem ekumenskom dijalogu*, u: *Bogoslovska smotra*, 1-2/1989., str. 200-218 i u: R. PERIĆ, *Ekumenske nade i tjeskobe*, str. 63-89; A. JEVTIĆ, *Sveta Evharistija kao duhovski događaj*, u: *Zagrļaj svetova*, Srbinje (Foča), 1996., str. 103-111.

35 Vidi o *Devetom međufakultetskom simpoziju*, u: R. PERIĆ, *Ekumenske nade i tjeskobe*, str. 205-210. O drugim simpozijima: *ondje*, str. 30-32 i 344-347.

najprije poginula istina i ljubav, a onda i brojni ljudi. Posljedice rata odrazile su se i na ekumenske susrete, iako ih nije nedostajalo ni u najgora vremena.

O svim tim ekumenskim kolokvijima moglo bi se reći da su odgovorno pripremani, hrabro i s povjerenjem sazivani, ali su predavanja bila mnogo više jedna uz druga, nego uzajamno prožeta, a rasprave su ponekad odavale mentalitet milenijskoga neoboriva zida između Istoka i Zapada.

Ekumenizam među hijerarhima u BiH. Kad već govorimo o katoličkim inicijativama, ne mogu se mimoći ni tri dosadašnja ekumenska susreta na hijerarhijskoj razini katoličkih biskupa i pravoslavnih episkopa u posljednje dvije godine u Bosni i Hercegovini. Na prijedlog katoličkih biskupa, još iz 1993. godine da se sastanu s predstavnicima pravoslavne hijerarhije kada oni žele, gdje oni hoće, o temama koje oni predlažu, odgovor je stigao pet godina kasnije, 1998.

Prvi ekumenski hijerarhijski susret bio je u Tuzli, 17. ožujka 1998. u eparhijskom domu episkopa Vasilija Kačavende. Bili su nazočni svi katolički biskupi, a od pravoslavnih je nedostajao episkop bihačko-petrovački. Izišlo je i zajedničko priopćenje, u kojem je sigurno velika hrabrost misao: "Kajemo se i žalimo zbog zla koje su u ovom ratu učinili neki članovi naših zajednica, iako to nisu učinili u ime naših Crkava. Opraštamo svima koji su nama nanijeli zlo, i u ime Evanđelja molimo uzajamno oprostjenje... Istovremeno tražimo zaštitu naših dviju sestrinskih Crkava od svake manipulacije, a posebno političke kao i uopće od zlorabe vjere, vjerskih osjećaja i obilježja."³⁶ Objavljen je i poneki osvrt na taj susret.³⁷

Drugi je ekumenski sastanak bio u Banjoj Luci, 5. studenoga 1998. u dvoru biskupa Franje Komarice. Nedostajao je episkop zahumsko-hercegovački. Na sastanku je katolička strana iznijela svoja *desiderata*, posebno s obzirom na moguće zajedničko obilježavanje Velikoga kršćanskog jubileja 2000 od rođenja Isusa Krista.³⁸ Sastavljeno je i objavljeno zajedničko priopćenje.³⁹ Sudionici su susreta posjetili vladličanski dvor mjesnoga episkopa Jefrema Milutinovića.

Treći ekumenski susret bio je u Sarajevu, 3. srpnja 2000. Nedostajao je episkop banjalučki. Izneseni su konkretni prijedlozi za zajedničku proslavu Velikog jubileja i zauzeta stajališta o nekim pitanjima kao što je povrat imovine, vjeronauk u školama. Susret je završen zajedničkim pohodnom pravoslavnoj sabornoj crkvi Bogorodičina rođenja i bratskom

36 *Priopćenje za javnost*, u: *Vrhbosna*, 1/1998., str. 139-140.

37 *Susret nade i povjerenja*, u: *Glas Koncila*, 13/98., od 29. ožujka 1998., str. 5.

38 *Priopćenje za javnost*, u: *Vrhbosna*, 4/1998., str. 645-646.

39 *Vrhbosna*, 4/1998., str. 646-647.

agapom u dvoru dabro-bosanskoga mitropolita Nikolaja Mrđe. Izdano je priopćenje za javnost.⁴⁰

Nije se ostvarilo kako smo se ponadali, ali i ovo što se zbilo mimoilazi svako očekivanje.

3. Dijalog Katoličke Crkve s Pravoslavnim Crkvama

U prosincu 1975. prigodom 10. obljetnice uklanjanja uzajamnih izopćenja, u Vatikanu je patrijarhov izaslanik mitropolit Meliton, iz Kalcedona, najavio uspostavu međupravoroslavne komisije koja bi bila zadužena za pripremu na službeni dijalog s partnerima Katoličke Crkve. Slična komisija ustanovljena je i na katoličkoj strani, tako da su dvije delegacije 1976. otpočele sa zajedničkim radom. Godine 1978. izabran je iz tih komisija Mješoviti koordinacijski odbor koji je dovršio dokument o ciljevima i metodologiji za dijalog kako bi se sve podnijelo crkvenim auktoritetima na odobrenje. Dokument, naslovljen *Polazište za teološki dijalog između Rimske Katoličke Crkve i Pravoslavne Crkve* obuhvatio je cilj, metode, teme u prvoj fazi i popis glavnih tema općenito. Te su teme:

1) Sakramenat Krista koji se izražava i ostvaruje po Duhu Svetom kao sakramenat Crkve,

2) Euharistija kao sakramenat *par excellence* Crkve,

3) Sakramenti inicijacije, njihov uzajamni odnos i jedinstvo Crkve,

4) Odnos između sakramenata i kanonske strukture Crkve,

5) Vjera i zajedništvo u sakramentima,

6) Sakramenti u svome odnosu prema povijesti i eshatologiji,

7) Sakramenti i obnova čovječanstva i svijeta,

8) Obredne i kanonske razlike u slavljenju sakramenata.⁴¹

Godine 1979. papa Ivan Pavao II. i ekumenski patrijarh Dimitrios I. službeno su najavili početak teološkoga dijaloga. Nova Mješovita međunarodna komisija za dijalog između Katoličke Crkve i Pravoslavnih Crkava obuhvatila je podjednak broj stručnjaka s jedne i druge strane. Iz svake pravoslavne Crkve - njih četnaest - po dvojica, episkop i jedan stručni teolog. Iz Katoličke Crkve također se trebao poštovati princip 28 biskupa i vrsnih teologa. Predstavnici Srpske Pravoslavne Crkve u prvih deset godina dijaloga bili su Sava Vuković, episkop šumadijski, i prof. Stojan Gošević. Od 1991. delegaciju predvodi dr. Irinej Bulović, episkop bački.⁴²

40 *Vrhbosna*, 3/2000., str. 378.

41 J. BORELLI & J. H. ERICKSON (izdali), *The Quest for Unity: Orthodox and Catholics in Dialogue*, Crestwood-Washington, 1996., str. 51-52. Cio dokument: str. 47-52.

42 *Orthodoxia 1999-2000.*, str. 180. i 183.

Prvi plenarni susret Komisija je održala na Patmosu-Rodu 1980. Predstavljen je organizacijski materijal, *Polazište za dijalog*, i odobren. Dogovoreno je da se plenarne sjednice održavaju svake druge godine, a da se alternativnih godina sastaju tri potkomisije da neovisno pripremaju nacрте predloženih tema, koje će biti dostavljene na redakciju Mješovitom koordinacijskom odboru, a ovaj će proslijediti na plenarnu sjednicu Komisije radi rasprave i odobrenja.

U Münchenu je 1982. održana *Druga* plenarna sjednica gdje je prihvaćen temeljni teološki dokument "Misterij Crkve i Euharistije u svjetlu misterija Presvetoga Trojstva". Taj se tekst inače smatra i teološki najdotjeranijim do sada.

Na Kreti je 1984. održana sljedeća sjednica, na koju je prispio nacrt teološkoga dokumenta "Vjera, Sakramenti i jedinstvo Crkve". O njemu se raspravljalo, ali nije tada bio prihvaćen zbog primjedaba s pravoslavne strane na redosljed sakramenata inicijacije kako se prakticiraju u Katoličkoj Crkvi.

Trebalo je o tome dokumentu raspravljati na *Četvrtoj* sjednici u Bariju 1986. ali su iskrsele razne poteškoće. Nekoliko Pravoslavnih Crkava - grčka, jeruzalemska, ruska i gruzijska - bojkotiralo je taj susret zbog navodna katoličkoga prozelitizma, a i Izložba ikona iz Makedonije u Vatikanu nekoliko dana prije održavanja sjednice još je više razbila ekumenski sastanak, s kojega su se prije svršetka povukli srpski i ciparski predstavnici. Tako je dokument ostavljen za drugi dio plenuma koji je zakazan opet u Bariju, i održan 1987. te konačno tekst odobren. U tim raspravama značajno je istaknuti da Pravoslavne Crkve izražavaju veliku zbunjenost nad rimokatoličkim krštenjem, da smatraju kako su katolici primili "spasotvornu milost, ali po načelu ekonomije", i da je to "neki abnormalan izvor milosti Božje".⁴³ Od te 1987. godine predstavnici Srpske Pravoslavne Crkve ne sudjeluju na plenarnim sjednicama Komisije.⁴⁴

Na *Petom* plenarnom zasjedanju u Novom Valamu u Finskoj, 1988. Komisija je usvojila treći teološki dokument "Sakrament Reda u sakramentalnom ustrojstvu Crkve, s posebnim osvrtom na važnost apostolskoga nasljedstva za posvećenje i jedinstvo Naroda Božjega". Ali već u to vrijeme stale su se osjećati zategnutosti i pucanja s obzirom na promaljanje Istočnih Katoličkih Crkava u Istočnoj Europi, koje su bile silom ugušene

43 J. M. R. TILLARD, *Baptism: New Problems and New Questions*, u: *Ecumenical Trends*, (New York), 2/1988., str. 18-19; Vidi u: R. PERIĆ, *Ekumenske nade i tjeskobe*, str. 42.

44 D. SALACHAS, *Il dialogo teologico ufficiale tra la Chiesa cattolico-romana e la Chiesa ortodossa*, Roma, 1994., str. 223-243.

u komunističkim režimima. Tako je formirana posebna potkomisija da proučava problem "unijatizma". Odlučeno je da se na sljedećem zasjedanju raspravi o temi *Ekleziološke i kanonske posljedice sakramentalnog ustrojstva Crkve. Koncilijarnost i autoritet u Crkvi*. U međuvremenu situacija je poprimila na nepredviđenu ubrzanju. Potkomisija za unijatizam sastala se u Beču u siječnju 1990. Ali je pad Berlinskoga zida, u studenome 1989., uvelike promijenio crkvene odnose u Istočnoj Europi, osobito u Ukrajini i Rumunjskoj. Novinski su članci pisali ne samo o smrti komunizma, nego i o smrti ekumenizma.

Teološka je komisija ipak nastavila svoj posao. Sudionici su 1990. došli na *Šesti* plenarni sastanak u Freising, gdje je pravoslavna strana insistirala da se odloži spremljena tema o *Koncilijarnosti i autoritetu*, a da se stavi na stol problem "unijatizma". Komisija je to prihvatila ne sluteći da će se o toj osjetljivoj problematici raspravljati cijelo desetljeće i da se njegovu rješenju ni dan danas ne vidi kraja. Sa sastanka je izdano kratko priopćenje odnosno Izjava u 10 točaka. Deseta točka nagovještuje da će se i dalje taj problem proučavati, jer se ta zapreka mora nadvladati da bi se moglo nastaviti napredovanje prema jedinstvu.⁴⁵ Tako je i bilo.

Komisija je zadužila tri potkomisije da izrade nacрте koji su predani Koordinacijskom odboru, koji je u Aricci kod Rima, 1991. godine, sve složio u jedno. I umjesto da se, po običaju, s tim tekstom Odbora dođe na *Sedmo* plenarno zasjedanje, predviđeno u Balamandu u Libanonu 1992., nacrt je neovlašteno objavila pravoslavna strana. Zasjedanje se održalo u Balamandu, ali godinu dana kasnije, 1993. Ni na to zasjedanje nije došlo barem pet Pravoslavnih Crkava, među kojima grčka, gruzijska i srpska. Izdan je opsežan dokument "Unijatizam, metoda sjedinjenja u prošlosti i sadašnje traženje punog zajedništva". Tekst ima dva dijela, pisan je mirnim tonom i probranim rječnikom. U prvom se iznose ekleziološka načela, a u drugom praktične upute.⁴⁶ I sada otpočinju žive muke ekumenske i Sizifove i Tantalove.

Nakon smirena dokumenta iz Balamanda katolička je strana insistirala da se Komisija već jednom prihvati rasprave o tekstu koji se odnosi na koncilijarnost i autoritet, kako je odavno planirano i pripremljeno. Pravoslavna je delegacija i dalje tražila razgovor o "unijatizmu" i prozelitizmu, odnosno o "Implikacijama Balamanskog dokumenta za nastavak dijaloga". Čak se odstupilo i od dotadašnje radne metode: umjesto da

45 Prijevod teoloških dokumenata i pregled ekumenskih sastanaka u: R. PERIĆ, *Ekumenske nade i tjeskobe*, str. 269-323.

46 Teološki tekst: *Uniatism, Method of Union of the Past, and the Present Search for Full Communion*, u: *Information Service*, 2/1993., str. 96-99. Vidi hrvatski prijevod s komentarom: R. PERIĆ, *Četvrti temeljni dokument*, u: *Crkva u svijetu*, 1/1994., str. 64-73.

radni materijal neovisno obrade tri potkomisije, sastala se samo jedna mješovita potkomisija u Vatikanu, od 7. do 12. travnja 1997. Taj je nacrt teksta dospio Mješovitom koordinacijskom odboru, koji se sastao u Aricci kod Rima, od 15. do 20. lipnja 1998. Na tom je koordinacijskom sastanku sudjelovao i predstavnik Srpske Pravoslavne Crkve, episkop bački Irinej. Složen je novi nacrt teksta: "Ekleziološke i kanonske posljedice unijatizma." Najavljena je plenarna sjednica Komisije za 1999. ali zbog NATO-ova bombardiranja Srbije, zatraženo je da se plenum odgodi na godinu dana.

Osmo zasjedanje Međunarodne komisije održano je, sedam godina nakon sedmoga zasjedanja, u Emmitsburgu, u baltimorskoj nadbiskupiji, u SAD-u, od 12. do 19. srpnja 2000. Katolička je delegacija došla s 19 članova, a pravoslavna sa četrnaest (predstavnicima iz SPC-a episkop Irinej i episkop Ignjatije nisu sudjelovali). Na četiri stranice spomenutoga nacrta iz Ariccie, katolička je strana iznijela pred skup svoje kritičke primjedbe na 12 stranica, a pravoslavna svoje kritike ne samo na nacrt nego i na teološki dijalog od 1986. do 2000. na 16 stranica. Od samoga je početka bilo vidljivo da su se stanjile nade da dođe i do kakva usuglašenja zajedničkoga teksta, unatoč raznim pokušajima i posebna mješovita odbora *ad hoc* i intervenata, usmenih i pismenih, pojedinih sudionika s obje strane. Sva bi se problematika mogla sažeti u dvije točke: pravoslavna bi strana željela da se položaj Istočnih Katoličkih Crkava - poznatih kao "unijatske" - još jače proglasi "abnormalnim", sa svim daljnjim ekleziološkim i kanonskim posljedicama (radikalno govoreći: *aut Latini aut Orientales*), a katolička se strana držala stajališta koje je Sveti Otac iznio kardinalu Cassidyju u pismu od 20. svibnja 1999. (koje je bilo podijeljeno sudionicima), da u očima Katoličke Crkve Istočne Katoličke Crkve imaju isto dostojanstvo kao i sve druge partikularne Crkve koje su u punom zajedništvu s Rimskim biskupom. One uživaju ista prava i imaju iste obveze, kako je to istaknuo koncilski Dekret o Istočnim Katoličkim Crkvama (br. 3).

Nakon osmodnevne "prepirke i raspre nemalene" (Dj 15,2) izdana je vijest za javnost. U njoj stoji: "kako sporazum nije postignut o bazičnu teološkom pojmu unijatizma, odlučeno je da se ovaj put izradi zajedničko priopćenje. Stoga će članovi izvijestiti svoje Crkve koje će naznačiti kako prevladati ovu zapreku da bi se mirno nastavio dijalog".⁴⁷

47 *Comunicato della Commissione Mista Internazionale per il dialogo teologico tra la Chiesa Cattolica e le Chiese Ortodosse*, u: *L'Osservatore Romano*, 20. VII. 2000., str. 5. Vidi osvrt u: *Glas Koncila*, 6. 8. 2000., str. 8.

Svi dosadašnji teološki dometi i dokumenti, i oni na našim domaćim stolovima i oni na međunarodnim policama, plod su mukotrpa i marljiva nastojanja, ne samo pojedinaca, nego i cijelih timova, odbora, komisija, delegacija i plenuma. Ipak, nijedan od tih tekstova, koliko god bio ekumenski naglašen i teološki usuglašen, po sebi ne obvezuje nijednu Crkvu. I svi ekumenski dijalozi, međufakultetski simpoziji, dijaloški tekstovi samo su vrijedna "priopćenja javnosti" i prilog dijaloškom hodu i ekumenskom pokretu, dok ih Crkve ne usvoje kao obvezatne. A kada će ih sve Crkve prihvatiti? Možda će prije onaj Augustinov dječarac ispiljkati Sredozemlje u orahovu ljusku! Ali Duh Sveti sve može...

4. Zaključak

Kršćansko nas poštenje navodi na to da ne zavaravamo ni sebe ni druge sudionike u ekumenskim susretima i teološkim dijalozima. Zato je potrebno spoznanje jasnih načela, istinoljubivost i dobrohotnost da bi se uopće išlo putem dijaloga, a pogotovo ako želimo stići do punine onoga jedinstva kako ga Krist Gospodin želi u Crkvi svojoj.

Jedno od osnovnih načela u ekumenskom dijalogu jest jasno priznanje ili nepriznanje sakramenata u drugoj zajednici, tj. ima li kršćanski sugovornik valjano krštenje, valjano apostolsko nasljedstvo, pa prema tomu valjanu Euharistiju i episkopat, valjanu Crkvu i uopće crkvenost. Je li Katolička Crkva za Pravoslavne Crkve prava Crkva ili samo Crkva *honoris causa*? Ili *vice versa*? Ako se to razgovijetno ne kaže i ne prihvati, svi hodamo ne samo na glinenim nogama, nego i u uvjerenju da "normalni" dijalogiziraju s "abnormalnima".

U tom radikalnom poštenju valja priznati dvije bitne i načelne poteškoće.

Prva je religioznog karaktera. Među nama katolicima i pravoslavcima glavna je poteškoća u tome što Katolička Crkva kao opća Crkva čvrstom vjerom vjeruje da je ona subsistencija Kristove Crkve upravo zbog sve punine i cjeline služba koje je Isus povjerio Petru i ostalim apostolima, te snagom sukcesije Petrovu nasljedniku i Zboru biskupa kao nasljedniku Zbora apostola. Pravoslavci smatraju svoju Crkvu jednom svetom katoličanskom i apostolskom, i to bez Petrova nasljednika.

Druga je poteškoća političkoga karaktera. Ekumenizam i ekumenski dijalog ima svoj kršćanski put, sadržaj, smisao i svrhu. Ne može biti mazivo za ovozemaljske i ovovremene nečasne političke ciljeve i interese. I čim se u tome primijete lakomi nacionalni ili internacionalni prsti "zemaljskoga kraljevstva", odmah se čovjeku tako zgrsti da otkazuje

sudjelovanje u takvim zloupotrebama. Ne varajte se: Bog se ne da manipulirati! (*Gal 6, 7*).

Ekumenizam nije nikakav unitarizam, ali ni povijesni unijatizam, nego kršćanski imperativ da istinujemo u Kristovoj ljubavi (*Ef 4,15*) i ljubimo ne riječju i jezikom nego djelom i istinom (*I Iv 3,18*), koja nas je kao takva jedina kadra osloboditi (*Iv 8, 32*) i ujediniti. Dao Bog.

THE ECUMENISM OF THE CATHOLIC CHURCH

Summary

From the time of the Second Vatican Council, the Catholic Church has entered the ecumenical movement by following its own principles about the Church, seen as the one and only by accepting the existence of elements of the eternal salvation in other Churches and Christian communities; and by accepting the dialogue as the only method of the true ecumenism.

In the other part of this article, the author presents, in short, nine ecumenical symposiums of the three theological universities (in Ljubljana, Zagreb and Belgrade), that were held between 1974 and 1990 in the region of the former Yugoslavia. It can be concluded that the conversation parties of the mentioned territories were able to exhibit more while standing next to each other rather than being with each other.

In the third part of the article, the author mentions the countless plenary meetings of the mixed international board for the theological dialogue between the Catholic Church and the Orthodox Churches, held in the period of 1980 and 2000.

At the end: the ecumenism is not the unitarianism, neither it is an historical unionism. Yet, it is a Christian imperative made in order for us all to stay truthful to Christ's love, and to love not with our words and our tongue, but with our deeds and the truth, which is the only one capable of making us free and unified according to the God's will.

(Translated by Vanja Ljiljak)